

HÜKÜMLÜLERDE KADER VE KADERCİLİK

Ahmet ALBAYRAK

Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa
Associate Professor, Uludağ University Faculty of Theology, Bursa
ahmetalbayrak1@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8293-9940

Beyza AKDÜMBEK ATAN

Yüksek Lisans Öğr., Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Graduate Student, Uludağ University, Institute of Social Science
byzkdmbk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2909-3234

Öz

Kader günümüzde merak edilen konuların başında gelmektedir. Yaşanan bilimsel ilerlemelere rağmen bireyler kaderden soyutlanmış bir yaşam sürdürmediğinin farkındadır. Sosyal bilimciler tarafından kader farklı perspektiflerle açıklanmaktadır. Çalışmamız farklı suçlardan hüküm alan kişilerin kader bilgisi ve fatalizm eğilimlerini konu edinmiştir. Araştırma Bursa Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ndeki farklı suçlardan hükümlü bulunan 114 kişi üzerinden yürütülmüştür. Mahkûm bireylerin kader bilgisi ve fatalizm eğilimleri sosyo-demografik değişkenlerle birlikte survey yöntemiyle incelenmiştir. Hükümlülerin eğitim düzeyi, ekonomik düzey, dünyaya gelmekten memnun olma durumu ve gelecek hakkındaki ümit düzeyi ile kader bilgisi arasında aynı yönde, yaş ile kader bilgisi arasında ters yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda şiddet görme durumuna göre fatalizm arasında anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır. İslamiyette "kader" vardır ama "kadercilik" yoktur. Kader inancı insandaki sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Zorluklarla dolu bir dünyada yaşam mücadelesi veren insana kader inancı ruhsal açıdan iyi olma hali sunar. Araştırmamız nicel değerlendirme ve nitel analizler sonucu kader ve suç ilişkisine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kader, Fatalizm, Suç, Suçlu, Hükümlü.

DESTINY AND FATALISM IN CONVICTS

Abstract

Divine providence is one of the most intriguing topics of today. Despite the scientific progress, individuals are aware that they cannot lead a life isolated from destiny. It is explained by social scientists from different perspectives. This study focuses on the knowledge of destiny and fatalism tendencies of people who are convicted of different crimes. The research has been conducted on 114 people who are convicted of different crimes at the General Directorate Probation in Bursa. Knowledge of destiny and fatalism tendencies of convicted people have been investigated with socio-demographic variables and survey method. A direct relationship has been determined between education and economic level of convicted people as well as being happy to come to the world and being hopeful about future. An inverse relationship has been found between age and the knowledge of destiny of those people. A significant difference has been detected between the belief in fatalism and the state of violence in our study. There is destiny but not fatalism in Islam religion. The destiny belief does not eliminate responsibility of humans; rather it offers psychological wellness to people who struggle to survive in the world of difficulties. Our research aims to further demonstrate the relationship between belief in destiny and crime by means of quantitative evaluation and qualitative analysis.

Keywords: Psychology of Religion, Destiny, Fatalism, Crime, Guilty, Convict.

Atıf / Cite as: Albayrak, Ahmet - Akdömbek Atan, Beyza. "Hükümlülerde Kader ve Kadercilik". *Kader* 17/1 (Haziran 2019): 124-152.

Summary

Divine providence is one of the most intriguing topics of today. Despite the scientific progress, individuals are aware that they cannot lead a life isolated from destiny. It is explained by social scientists from different perspectives.

We interpret events and phenomena in our own world of understanding. We decide whether the events good or bad from our own point of view. However, what is good or bad for us is not the absolute meaning of events, it is only what we feel about them. Only Allah knows the truth. Destiny can affect every aspect of human life. How destiny is perceived has a significant impact on the meaning of events. Allah knows and appreciates all that will happen beforehand. Allah's knowledge is infinite, and it encompasses everything. Nothing can happen beyond Allah's knowledge. Everything that is necessary for our lives is created by Allah's knowledge and permission. Human is a free being that moves within certain limits. Our behaviors, words, thoughts are formed by our will. Allah has provided us with many opportunities so that we can make choices. We are responsible for every action that we choose to perform knowingly and willingly.

From time to time, the problems may cause sadness and anxiety in the individual. The belief of destiny has an effect on the individual in struggling with and overcoming problems.

A reasonable attitude towards destiny offers psychological well-being in difficult situations. We must take into consideration not only the bad things that happen to us but also the good things within the framework of divine providence. The belief in destiny leads a person to trust Allah in expecting help with overcoming his problems; therefore, in positive situations, this person does not quit taking precautions and consequently feels that he/she is not alone. The belief in destiny helps the individual with finding the meaning of life while offering him psychological well-being.

This study focuses on the knowledge of destiny and fatalism tendencies of people who are convicted of different crimes. The research has been conducted on 114 people who are convicted of different crimes at the General Directorate Probation in Bursa. The theoretical part of the research contains literature review and the practical part is composed of scales and questionnaires. Knowledge of destiny and fatalism tendencies of convicted people have been investigated with socio-demographic variables and survey method.

The young population and geopolitical position of our country have made it easier for drug traffickers to consider it a target country. In our sample group, the proportion of people who were punished for drug use is the highest. The education level of the convicts we have worked with is low. Participants are usually primary and secondary school graduates. The convicts in our sample group consist of low-income people.

Most of the convicts also have criminals in the circle of their friends. It is known that having guilty friends increases the inclination towards crime. The scale scores of male convicts with regard to the knowledge of destiny are found to be higher than the scores of female convicts. A direct relationship has been determined between education and economic level of convicted people as well as being happy to come to the world and being hopeful about future. An inverse relationship has been found between age and the knowledge of destiny of those people. A significant difference has been detected between the belief in fatalism and the state of violence in our study. The convicts that we interviewed have been going through a certain program with Probation Directorate in order to pay the price of the crime they have committed and to be brought back to society. Our research aims to further demonstrate the relationship between belief in destiny and crime by means of quantitative evaluation and qualitative analysis.

Even though the causes of a crime are complex, it is necessary to evaluate the perpetrator in integrity. If we try to understand the perpetrators of a crime not in a single sense, but in the course of time, we can identify many interrelated psychological, sociological and moral factors that lead to that crime. Individuals commit crimes not because of their destiny, but because of their choices. The uncertainty of our future within the limits of our destiny is known only by Allah. We must try to give direction to our will in accordance with Allah's commands and prohibitions.

Allah's knowledge and a person's actions are different concepts. The convicts in our study did not commit crimes because Allah knows. Allah knew in advance that they would commit a crime. Among the created beings, there is a special position for human beings, who possess reason and will. The individual who is given physical and mental abilities is responsible for his behaviors that he has performed using his mind and will. People are given the opportunity to choose their own preferences. As we have the opportunity to make choices, we are responsible for our actions. We will be rewarded and punished for every act we do with our own will. Allah has provided humans with options, and what to do with those options is at the hands of the human.

There is destiny but not fatalism in Islam religion. The destiny belief does not eliminate responsibility of humans; rather it offers psychological wellness to people who struggle to survive in the world of difficulties.

Giriş

Her varlığın kendine özgü bir kaderi vardır. Yaratılan varlıklar arasında özel bir konumu olan insanın kaderi de iyiyi ve kötüyü yapabilecek donanımda yaratılmış olmasıdır. Günümüzde yaşanan bilimsel ilerlemelere rağmen bireyler kaderden soyutlanmış bir yaşam sürdüremediğinin farkındadır. Davranışlarında tamamen özgür olduğunu iddia eden kişiler bile başlarına kontrolleri dışında kötü bir şey geldiğinde kadere atıf yapabilmektedir. Çünkü kaderin insan psikolojisinde zorluklarla başa çıkma noktasında rahatlatıcı bir etkisi vardır. Kader insan yaşamının her alanına etki edebilmektedir. Zorunlu kader olan doğum, ölüm, ırk vb. önceden belirlenmiştir ve bireyin bunları değiştirme imkânı yoktur. Her insanın kaderi birbirinden farklı olduğu gibi kadere karşı göstermiş olduğu tutumlar da birbirinden farklılaşmaktadır. Birbirinden farklı kader algıları İslamiyette çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanın akıl ve irade sahibi olarak yaratılmasına ilaveten aynı zamanda zorunlu bir varlık olması, insan davranışının temellendirilmesi doğrultusunda fikir ayrılıkları yaşanmasına neden olmaktadır. Kader konusu yalnızca İslam düşünürlerinin değil aynı zamanda diğer dini görüşleri benimseyen birçok düşünürün de dikkatini çekmiştir. Kader algısı yaşanan çevre, alınan eğitim, aile ve kişilik özellikleri gibi faktörlerden dolayı farklılaşmaktadır. Allah'ın yaratması ve bilgisi ile insanın özgürlüğü arasında nasıl bir ilişki olduğu meselesi farklı görüşlerin ortaya çıkma sebeplerindedir.

Atasözü, deyim gibi dilin kalıplarına da yerleşmiş olan kader, insanın daha çok kötü zamanlarda sorumluluğu üstünden atabilmek için başvurduğu savunma mekanizması olmuştur. Bireyler yaşadıklarını anlamlandırabilmek için kader doktrinine gönderme yapar. Yaşamımız boyunca sorun veya sorunlarla karşılaşabiliriz, önemli olan bu sorunlara kendimize ve çevremize zarar vermeden çözüm üretebilmektir. Ruhsal ve fiziksel durumumuza göre yaşadığımız olaylara tepki vermekteyiz. Ölümlü olduğumuzu bilmemiz veya sevdiğimizimizin ölümlü olduğunu kabul etmemiz bile hayatımız boyunca yaşamak zorunda olduğumuz trajedilerin başında gelir. Kişiler doğal afet, ölüm, kaza gibi beklenmedik trajik olaylar karşısında kader, Allah gibi aşkın öğelere daha fazla başvururlar.

Literatürde insanların kaderi nasıl algıladıkları ve kader inancının hayatlarında nasıl bir öneme sahip olduğuna dair çalışmaların olması, halk arasında kader mahkûmu denilen suça karışmış kişilerin kader konusunda ne düşündüklerine dair bir çalışmanın yok denecek kadar az olması bizi böyle bir araştırma yapmaya sevk etmiştir. Araştırmamızın konusu olan “Mahkûm Bireylerde Fatalistik Düşünce” konusunda yapılmış doğrudan bir çalışma bulunamamıştır. Kader inancı ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları ise;

Kahveci (2001) “Yardım Arama Davranışları ile Fatalistik Düşünce ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması” adlı yüksek lisans çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri olmak üzere toplam 420 kişi üzerinden yürütülmüştür. Çalışmada kader bilgisi ve

fatalizmin yardım aramayı ihtiyaç olarak görme açısından önemli olduğu belirlenmiştir. Fatalistik düşünceye sahip olanlarda dışsal odaklılık ve dışsal yardım arama tutumu tespit edilmiştir. İçsel odaklı kişilerin problemlerini kendi içlerinde çözümlenmeye çalıştığı, problemlilikleri kendilerini zorlayınca profesyonel yardıma başvurduğu ortaya çıkmıştır.

Kandemir (2006), “Kader İnancının Psikoterapik Açısından Fonksiyonu” adlı yüksek lisans çalışması Erzurum’da 9 farklı meslek grubundan toplam 400 kişi üzerinden yürütülmüştür. Örneklem grubunun kader algıları ve dindarlık düzeyleri arasında aynı yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ehli Sünnet kader algısına sahip olanların Mu’tezile ve Cebriye kader algısına sahip olanlara göre içsel dini motivasyon seviyeleri daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Kader inancı zayıf olan kişilerin ruh sağlığı, kader inancı yüksek olanlardan daha düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Bayraktar (2007), “Dua-Kader İlişkisi” adlı doktora çalışması dua ve kader kavramlarının semantik tahliline dayanmaktadır. İletişim Allah’tan insana vahyle, insandan Allah’a dua aracılığıyla sağlanır. İnsan-Allah iletişimi söz konusu olduğunda duanın etkin bir rol oynadığı belirtilmiştir. Duanın, fatalist anlayışın karşı kutbunda yer aldığı görüşü ortaya konmaktadır.

Batman (2008), “Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü” adlı yüksek lisans çalışması Malatya ve Kahramanmaraş’ta Kur’an Kursu’na giden toplam 30 kadın üzerinden yürütülmüştür. Sosyo-demografik özellikleri birbirinden farklı kadınların kadere yükledikleri anlamların benzer olduğu tespit edilmiştir. Kadınların karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için kader inancından destek aldıkları belirtilmiştir.

Kartopu (2012), “Kaygının Kader Alguları ile İlişkisi” adlı doktora çalışması Kahramanmaraş’taki Kahramanmaraş Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Erdem Beyazıt Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi’ndeki toplam 376 öğrenci ve öğretmen üzerinden yürütülmüştür. Kadere kısmen atıf yapanların, kadere atıf yapmayanlara ve kadere tamamen atıf yapanlara göre kaygı düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet durumuna göre, kadınların erkeklere göre daha fazla kadere atıf yaptıkları, okul türüne göre İmam Hatip Lisesi öğrencisi ve öğretmenlerinin, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencisi ve öğretmenlerine göre kadere daha fazla atıf yaptıkları belirtilmiştir. Öznel sağlık algısının iyi olanların kadere daha az atıf yaptığı ortaya çıkmıştır.

1. Metodoloji

1.1. Problem ve Amaç

Bu araştırmada dezavantajlı gruplardan biri olan mahkûm bireylerin hayata tutunma, olumsuzluklarla başa çıkma konularında kader inancının hayatlarında nasıl bir rol oynadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamız nicel değerlendirme ve nitel analizler sonucu kader ve suç ilişkisine katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırmamızda kader inancının mahkûm bireylerin işlemiş

oldukları suçun sonucunu üstlenme noktasında nasıl bir etkiye sahip olduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Suç olgusu her zaman tüm toplumların önemli problemlerinden biridir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de suçlu sayısı ve suç oranları artış göstermektedir. Bu durum bize toplumda daha fazla suçlu olduğunu gösterir. Çalışmamızın temel problemi halk arasında “kader mahkûmu” olarak adlandırılan hükümlü bireylerin kader bilgisi ve fatalizm eğilimleri arasındaki ilişkidir. Çalışmamızda mahkûm bireylerin kader bilgisi ve fatalizm eğilimlerini saptayarak sosyo-ekonomik değişkenler ile arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Evren, Örneklem ve Metot

İşlemiş olduğu suçtan dolayı Türkiye’de hüküm giyen bireyler evrenimizi oluştururken; Bursa Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde farklı suçlardan hükümlü bulunan 114 birey örneklem grubumuzu temsil etmektedir. Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı’ndan alınan verilere göre 2018 yılının Temmuz ayında 341.631 yetişkin, 12.118 çocuk olmak üzere toplam 353.749 kişinin takip ve denetimi yapılmaktadır.

Araştırmamız için gerekli olan bilgiler, örnekleme oluşturan hükümlülerin doğrudan kendilerinden alınmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan hükümlülerin kader bilgisi ve fatalizm ile ilgili düşünceleri hakkında veri toplamak amacıyla Öğretim Görevlisi Harun Kahveci ve Prof. Dr. Yaşar Özbay tarafından 2001 yılında hazırlanan toplamda 20 maddeli ölçek kullanılmıştır. Araştırmada bağımsız değişken olarak ele alınan “cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, ekonomik düzey, aileden şiddet görme durumu, suç türü, alkol veya uyuşturucu madde kullanma durumu, dünyaya gelmekten memnuniyet ve gelecek hakkındaki ümit düzeyi” gibi demografik değişkenlerin analiz edilmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan “Sosyo-Demografik Yapı Anketi” kullanılmıştır. Fatalizm Ölçeğinin güvenilirliği iç tutarlılık yöntemi Cronbach’s Alpha’yla incelenmiştir. Güvenirlik katsayısı .762 olarak bulunmuştur. Ölçek güvenilirliği iyi olarak ifade edilebilir. Kader Bilgisi Ölçeğinin güvenilirliği iç tutarlılık yöntemlerinden Kuder Richardson-21 yöntemiyle incelenmiştir. Güvenirlik katsayısı .60 olarak bulunmuştur. Ölçek güvenilirliği orta düzey olarak nitelendirilebilir.

Verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS v.22 programı kullanılmıştır. Bilgilerin analizinden elde edilen sonuçlar, araştırmanın denencelerinin yorumlanmasında kullanılmıştır.

Verilerin normal dağılım uygunluğu Shapiro Wilks testiyle test edilmiştir. Veriler normal dağılım göstermediği için non-parametrik istatistiksel testler kullanılmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalar Kruskal Wallis, Mann Whitney testiyle yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon katsayısıyla incelenmiştir. Veriler normal dağılmadığı ve non-parametrik testler kullanıldığı için tanımlayıcı istatistikler Medyan(minimum-maksimum) olarak verilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $\alpha=0.05$ olarak alınmıştır.

Tablo 1: Örneklemin Mahkûmiyetine Sebep Olan Suç Türüne Göre Dağılımı

Mahkûmiyete Sebep Olan Suç	n	%
Cinayet	2	1,8
Uyuşturucu	36	31,6
Yağma ve Gasp	10	8,8
Kaçakçılık	7	6,1
Hırsızlık	29	25,4
Yaralama	23	20,2
Cinsel Suçlar	7	6,1
Diğer	-	-
Toplam	114	100

Tablo 1’de 114 hükümlünün işledikleri suçlar verilmiştir. Örneklem grubunun suç türleri “cinayet, uyuşturucu, yağma ve gasp, kaçakçılık, hırsızlık, yaralama, cinsel suç, diğer” olmak üzere 8 gruba ayrılmıştır. Mahkûmlardan 2’si (%1,8) “cinayet”, 36’sı (%31,6) “uyuşturucu”, 10’u (%8,8) “yağma ve gasp”, 7’si (%6,1) “kaçakçılık”, 29’u (%25,4) “hırsızlık”, 23’ü (%20,2) “yaralama”, 7’si (%6,1) “cinsel suç”tan hüküm almıştır. Örneklem grubumuzda en fazla uyuşturucu suçundan hüküm alan kişiler bulunmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de uyuşturucu kullanımı her geçen gün artmaktadır. Uyuşturucu madde kullanmak ve ticaretini yapmak insan sağlığına vermiş olduğu zarar ve suçu işlemeyi kolaylaştırması açısından yasal otoriteler tarafından suç kategorisinde değerlendirilmektedir. Uyuşturucu maddeye ulaşımın kolaylığı ve ailelerdeki “benim çocuğum yapmaz” önyargısının vermiş olduğu denetim yetersizliğinin uyuşturucu kullanımını artırdığı öngörüsündeyiz. Örneklem grubumuzda uyuşturucudan sonra en fazla suç oranı hırsızlık olduğu saptanmıştır. Yaşam pahalılığı ve maddi imkânsızlıkların haksız kazanç sağlamayı engelleyemediği gibi daha önce hüküm giyen birinin istihdam edilmesindeki yetersizliklerden dolayı hırsızlık suç oranının yüksek olduğu öngörüsündeyiz.

2. Araştırmanın Teorik Çerçevesi

2.1. Kader

Arapça bir kelime olan Kader, Allah’ın ezelden ebede kadar olmuş ve olacak olan şeylerin zaman ve mekânını, sıfatlarını ve her türlü özelliklerini bilip ezelde de o surette takdir etmesidir.¹ Allah’ın olmuş ve olacak olanı önceden bilip, takdir etmesi onun ilmidir. Allah’ın ilmi her şeyi kuşatır. Hiçbir şey Allah’ın ilmi dışında

¹ Şinasi Gündüz, “Kader”, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 1: 208.

gerçekleşmez. Allah'ın ilmi insanların eylemlerini zorunlu olarak işledikleri anlamına gelmez.

Kader neyin, ne zaman, ne şekilde olacağını Allah tarafından önceden bilinmesi ve takdir edilmesidir. Allah'ın önceden bildiği bu olayların zamanı geldiğinde yaşanması da kazadır. Kur'an'da makro ve mikro alemdeki her şeyin genel bir düzeninin olduğu ve her şeyin bir ölçü dahilinde işlediği bildirilmektedir. Dünyanın kendi eksenini ve güneşin etrafında dönmesi, mevsimlerin oluşması, doğum ve ölümün her canlı için geçerli olması, her ağacın kendi meyvesini zamanı gelince vermesi evrendeki düzen ve ölçünün ispatıdır. Allah evren ve insan için bir düzen belirlemiş, kurallar koymuştur.

İnsanın kaderini ailesi, ülkesi ve diğer milletler etkilemektedir. Allah insana aklını kullanarak kaderini yönlendirme imkânı vermiştir. Allah'ın göndermiş olduğu peygamber ve kitap, insana kaderini yönlendirmesi için rehberdir. Allah'ın izni dahilinde insan kaderini yönlendirebilir. Birey, akıl ve iradesini kullanarak kaderini belirlemekte özgürdür.

2.1.1. İslamiyette Kader Anlayışı

İslamiyet'in ilk dönemlerinde kader konusunda fikir ayrılıkları yaşanmamıştır. Hz. Ömer döneminde kader ve insan iradesi birbirini destekler kontekste kullanılmıştır. Allah'ın olmuş ve olacak olan her şeyi bilmesi, insanın kendi seçimleri sonucu iyiye ve kötüye yönelmesine engel teşkil etmez.

Kader kavramının fatalist yorumu, peygamberin vefatının ardından yaşanan Hz. Ali dönemindeki siyasi tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Hz. Ali döneminde ortaya çıkan siyasi çekişmelerde Hariciler adı verilen bir grup ortaya çıkmıştır.² Kader konusunda bu dönemde cebri anlamda yorumlar olmuştur.³ Emevi iktidarı zamanında insan iradesinin üzerinde bir güç olarak yorumlanan kader, siyasi çıkarlar doğrultusunda fatalist anlamda kullanılmıştır. Emevi hükümdarları yaptıkları zulümleri halka açıklarken kötülük yapmalarının iki açıdan kader olduğunu savunmuşlardır. Emevi yönetiminin kaderi zalim olmaktır, halkın kaderi ise mazlum olmak, boyun eğmektir.⁴

Kur'an'da insanın iradesinden bahseden ayetler olduğu gibi bireyin zorunlu bir varlık olduğunu vurgulayan ayetlerin de olması kader konusunun farklı yorumlanmasına neden olmuştur. "Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır." (es-Sâffât 37/96), "Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir." (el-Kasas 28/68), "Savaşta onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla

² Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri* (İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992), 309-310.

³ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri* (İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992), 310.

⁴ Cihat Tunç, *Sistematik Kelam* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994), 175.

bilendir.” (el-Enfâl 8/17) gibi ayetler Allah’ın mutlak hamiyetinden bahsederken; “Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez.” (es-Secde 32/17), “Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara (zerre kadar) zulmedici değildir.” (el-Fussilet 41/46) gibi ayetler de insanın iradesine değinmiştir.

İslam düşüncesinde farklı mezheplerin ortaya çıkmasına neden olan kader konusunda tartışmalardan biri de, insanın yapmış olduğu davranışın öznesinin kim olduğudur. Cebriye Mezhebine göre, insanın hiçbir şeyden kaçınma imkânı yoktur. “Ne kadar çalışılırsa çalışılsın meydana gelecek bir şey önlenemeyeceği gibi, meydana gelmeyecek olan bir şey de meydana getirilemez.”⁵ Cebriye insanın davranışlarında mecbur olduğunu, kendine has bir gücü ve iradesi olmadığını ifade etmiştir.⁶ Hz. Muhammed kadere imanın gerekli olduğunu ama kader konusunun derinlemesine incelenmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü kadere iman Allah’ın ilmine, iradesine ve takdirinin tecelli etmesine imandır. Bu meseleye dalmak ise münakaşaya, fikir ayrılığına ve mezhep çatışmalarına sebep olacağı için peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır.⁷

İslamiyette kader inancı insandan aklını kullanıp çalışması buna ilaveten Allah’tan da yardım istemesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Kulun kendisine sunulan imkân ve olanaklara sahip olduktan sonra kibirlenip, tedbiri elden bırakmaması gerekir. Kişi her şeye kendi çabasıyla ulaşamayacağı için Allah’a güvenip ondan yardım beklemelidir. Olumsuz bir durumla karşılaştığında ise umudunu kaybetmeyip Allah’ın takdiri buymuş diyerek sabırla hareket etmesi gerekmektedir.

2.1.2. İslamiyetteki Farklı Kader Algıları

Yalnız İslam değil Hıristiyan ve Yahudi mezheplerinin de oluşmasında etkili olan kader konusu üzerinde insanlar sürekli düşünmektedir. Olay ve olguların öznesinin açıklaması farklı kader algılarına göre yapılır. Bu ölçüde İslamiyette Cebriye, Mu’tezile ve Ehl-i Sünnet’in birbirinden farklı yaklaşımlara sahip olduğu görülmektedir.

Cehm b. Safvan’ın (696-745) öncülüğünü yaptığı Cebriyeye göre, her şey önceden tasarlanmıştır, kul eylemlerinde mecburdur. “Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Muhakkak ki Allah alîmdir, hakîmdir.” (el-İnsân 76/30). Bu düşünceye göre her şeyin yaratıcısı olan Allah insan davranışlarını da yaratmaktadır. Davranış oluşumunda insan yetki sahibi değildir.

Cebri görüşü benimseyenler Allah’ın ilminin her şeyi kuşattığını, aksinin Allah’a eksiklik yakıştırmaması olduğunu kabul etmektedir. Cebri savunular, Allah’ı bu noksanlıktan tenzih etmek için rızık, ecel, amel ve hatta kula ahirette verilecek

⁵ İsmail Fenni Ertuğrul, *Lûgatçe-i Felsefe* (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2015), 270.

⁶ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1988), 285.

⁷ Muhammed Ebu Zehra, *İslamda Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, trc. Sibgatullah Kaya (İstanbul: Harf Yayın İletişim, 2004), 136-138.

karşılığın bile belirlenmiş olduğunu iddia etmektedirler.⁸ Cebri görüşe göre insanın seçme özgürlüğü yoktur. Her şey önceden belirlenmiştir. İnsan önceden belirlenmiş bu eylemleri yapmaya mecburdur.

Cebri görüşteki kader inancına sahip olan birey hiçbir olay ve davranışın kendi imkânı dahilinde gerçekleşmediğini düşünür. Olacak olanın önüne geçilemeyeceği düşüncesi kişinin olumsuz durumlar karşısında mücadeleyi elden bırakmasına neden olabilir. Başa gelenler önceden bellidir ve olacak olana müdahale edilemez. Bu durumda insanlar kendilerini olayın akışına bırakarak çaba göstermeyecektir. Geçmiş, bugün ve gelecekteki olayların önceden belirlendiği düşüncesi insanı edilginleştirir. Kabul edilmiş başarısızlıklar, hayatta karşılaşılan olumsuz durumlarla mücadele etmeyi zorlaştırır.

Kaderi inkar ettiği için kaderiye diye isimlendirilen bir grupta, “Biz insana yolu gösterdik, ister şükredici olsun, ister nankör.”(ed-Dehr 76/3) gibi ayetleri referans alarak Cebriyye’nin zıddı olan bir görüş ortaya koymuşlardır. Kaderiyye’ye göre; kul muhayyerdir, kendi işi kendisine bırakılmıştır, istediğini yapar, hatta Rabb’inin murad etmediği şeye bile muktedirdir.⁹

Emevi Cebriyeciliğine bir tepki olarak doğan Mu’tezile ekolü siyasi yöneticilerin mevcut uygulamalarına karşı çıkmıştır. Mu’tezile ekolünü savunanlar Kur’an’a akılcı bir şekilde yaklaşır. Mu’tezile ekolü olayların önceden tayin ve tespit edildiğine karşı çıkmaktadır. Kur’an’dan kendi düşüncelerini destekleyen ayetleri ön plana çıkarıp, kaderi reddetmişlerdir. Cebriyenin bütün sorumluluğu Allah’a yükleyen yaklaşımına karşı çıkan Mu’tezile kelamcıları, insanın sınırsız bir irade hürriyetine sahip olduğunu ve kendi fiillerini kendisinin yarattığını iddia ederek ilahi kaderi inkar noktasına ulaşmıştır. Mu’tezilenin ilahi kaderi inkar etmesinin temel nedenlerinden birisi, kötü davranışların yaratıcısının Allah olamayacağına yönelik yorumlarıdır. Çünkü kötüyü yaratmak kötü olduğu gibi, çirkin ve kötü olan şeyleri irade etmek de kötüdür. Halbuki Allah’a kötülük izafe edilemez.¹⁰ İnsanın irade sahibi olarak yaratılması Allah’ın sıfatlarında bir eksikliğe neden olmaz. Allah insanı sınamak için sorumluluk vermiş ve onu irade sahibi olarak yaratmıştır. Kul, fiillerinin yaratıcısıdır. Allah kulun fiilini yaratmaz. Eğer kulun fiilini Allah yaratmış olsaydı, o zaman kul yaptıklarından dolayı ceza veya sevap almaya hak kazanamazdı.¹¹

“Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle, işlediklerinizden ötürüdür.” (el-Şûra 42/30) gibi ayetlerle düşüncelerini temellendiren Mu’tezile ekolü düşünürleri insanın başına gelen iyi ve kötü her şeyden insanın kendisini sorumlu tutmuştur. Onlara göre Allah insana iyiyi kötüden ayırt edebilmesi için akıl vermiştir, insanı özgür bırakmıştır, eylemlerine müdahale etmez. Mu’tezile insanın davranış ve seçimlerinde tamamıyla özgür olduğunu savunur.¹² İnsanın gayesi Allah

⁸ Mustafa Sabri, *İnsan ve Kader*, trc. İsa Doğan (İstanbul: Bayrak Yayın, 1989), 68-69.

⁹ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1988), 286.

¹⁰ Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, 30. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 104-114.

¹¹ Seyfullah Coşkun, *Kader Anlayışının 15-18 Yaşlar Arasındaki Gençlerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2002), 16.

¹² Süleyman Uludağ, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, 6. Baskı (İstanbul: Dergah Yayınevi, 2013), 232.

tarafından tesbit edilmiş olmasına rağmen, bu hedefin gerçekleştirilmesini Allah, insana bırakmıştır. Amacı gerçekleştirip gerçekleştirmemekte insan serbest bırakılmıştır. İnsana bu hürriyeti Allah vermiştir.¹³

Kur'an'da insanın iradesini vurgulayan ayetler olduğu gibi, Allah'ın mutlak hâkim olduğunu belirten ayetler de vardır. Ayetlerin anlamına bütüncül yaklaşılmadığında fikir ayrılıkları oluşabilmektedir. Kur'an'ı açıklayan kişiler zaman zaman kendi düşünce ve ön yargılarını da yorumlarına dahil etmişlerdir. Bundan dolayı ayetlerden Cebri veya Mu'tezile çıkarımlar yapmak mümkün olmuştur.

Her şeyin yaratıcısı Allah olmasına rağmen Kur'an'da insan davranışları yine insana dayandırılmıştır. İnsan davranışlarının insanın irade ve isteği doğrultusunda yaratıldığını ileri süren Ehl-i Sünnete göre kader haklı ve insan herhangi bir davranışa zorlanmamaktadır.¹⁴

Ehl-i Sünnete her şeyi kaderci perspektifte değerlendiren veya her şeyin ölçüsünün insan olduğu görüşü yoktur. Evrendeki her şey Allah'ın koymuş olduğu yasalara göre belli bir düzen içerisinde işler. Her şeyin belli bir ölçüsü vardır. İnsanın elinde olan şeyler olduğu gibi imkânı dışında olanlar da vardır. İnsanın iradesi Allah'ın iradesine tâbidir. Külli irade insana seçim yapabilme imkânı sunarken cüz-i irade insana seçtiği eylemi uygulama imkânı verir. İnsanın iradesi Allah'ın izni doğrultusunda olmaktadır. Ehl-i Sünnete göre Allah olmuş ve olacak her şeyi bilmektedir. İnsan eyleme geçmeden önce de Allah o davranışı bilmektedir. Bununla beraber Allah yine de insana seçim yapabilme özgürlüğü vermiştir.

Ehl-i Sünnete insanların yaptığı şeylerde Allah'ın bir ön bilgisinin olduğu, fakat söz konusu ilahi bilginin insanın iradesini yok etmediği, bu durumun da insanın hürriyetine aykırı olmadığı düşüncesi vardır. Ehl-i Sünnete göre Allah şahadet âlemini de, gayb âlemini de; geçmişi de geleceği de bilir.¹⁵ İnsan yapıp etmelerinde temelde hürdür. Ancak insan fiillerinin yaratıcısı değil yapıcısıdır.¹⁶

Her şeyin yaratıcısı Allah olmasına rağmen Kur'an'da insan davranışlarının yine insanlara isnat edilmesine dayanarak, insan davranışlarının insanın irade ve isteği doğrultusunda yaratıldığını ileri süren Ehl-i Sünnete göre kader haklı ve insan herhangi bir davranışa zorlanmamaktadır.¹⁷ "Dünyada meydana gelmiş ve gelecek olan her şey Allah'ın ilmi, dilemesi, takdiri ve yaratması ile olur, yani her şeyin bir kaderi vardır. İnsanların özgür iradeleri ile seçecekleri şeyleri, nerede ve ne şekilde seçeceklerini Allah'ın bilmesi, bu bilgisine göre irade etmesi ve bu iradesine göre takdir buyurup, zamanı gelince kulun seçimine göre yaratmasıdır Bu durumda,

¹³ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, 2. Baskı (Ankara: Vadi Yayınları, 2005), 31.

¹⁴ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi* (İzmir: Damla Yayınevi, 1988), 111.

¹⁵ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi* (İzmir: Damla Yayınevi, 1988), 287.

¹⁶ Halife Keskin, *İslam Düşüncesinde Kader ve Kaza* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1997), 24.

¹⁷ Ömer Aydın, *Kur'an Işığında Kader ve Özgürlük* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 54.

Allah'ın ilmi, kulun seçimine bağlı olup, Allah'ın ezelde bir şeyi bilmesinin, kulun iradesi ve tercihi üzerinde zorlayıcı bir etkisi yoktur.¹⁸

İnsanın sorumlu bir varlık olmasının nedeni davranışlarında özgür bırakılmasıdır. İnsanın fiillerini, Allah'ın onda yarattığı bir kudretle yapması ve bu fiillerde Allah'ın doğrudan bir rolünün bulunmaması, ilahî zâta bir eksikliğe yol açmaz. Çünkü Allah, kudretin nihai nedenidir.¹⁹

Hayrı ve şerri yaratan Allah'tır fakat Allah'ın kötü davranışlara rızası yoktur. İnsanın kendi isteği dışında gelişen kötü durumlarda bireysel veya toplumsal gizli hikmetler bulunabilir. Ehl-i sünnete göre kul elinden geleni yapar ama sonucunu Allah'tan diler, tevekkül eder. Allah şüphesiz daha iyi bildiği için kulun isteğini her zaman gerçekleştirmeyebilir. İnsan bu durumda ümitsizliğe kapılmayarak olumsuz sonuçlanan eylemlerinde bir anlam arayacaktır. İlahi iradenin var olduğunu bilmek olumsuzluklar ve zorluklar karşısında kişinin ümitsizliğe düşmesine engel olur.

Evrendeki her şey Allah'ın ilmi ve takdiri sonucu meydana gelmektedir. Her şeyin kendine özgü bir kaderi vardır. Zamanlı bir varlık olmayan Allah, vuku bulmamış bir şeyi vuku bulmuş olarak değil, vuku bulacak olarak bilmektedir.²⁰ Allah insana iyiyi ve kötüyü seçebilme imkânı vermiştir. Özgürlüğün olabilmesi için çeşitli imkânlar da olmalıdır. Hürriyet, insana Allah tarafından verilmiş bir haldir.²¹

Kur'an'da geçen; "İnsana kötülükten sakınma yeteneği verilmiştir." (eş-Şems 91/8), "Herkes kendi yaptığının hesabını verecektir." (et-Tûr 52/21), ayetlerindeki gibi birçok ifadeden, insanın iyi ve kötüyü seçme iradesinin olduğu, karar verdiği yönde davranma hürriyeti olduğu anlaşılmaktadır.²²

Cebri veya fatalist anlamda kader anlayışı Kur'an'ın anlam bütünlüğüne ters düşer. İnsan iyi ve kötüyü ayırt edip yapabilme özgürlüğünde yaratılmıştır. Ehl-i Sünnet kader anlayışında insan Allah'a hem sorumlu kılınmıştır hem de davranışlarında özgür bırakılmıştır. Kulun yaratılması başka şey, davranışlarının oluşması başka şeydir. Hangi davranışın ne zaman yapılacağını önceden bilmek Allah'ın ilmidir. İnsana akli veren Allah'tır yine insandan düşünmesini isteyen de Allah'tır. Dünyayı imar etmekle görevlendirilmiş olan insanın davranışındaki sorumluluk kendisine aittir. Her şeyi yaratmış olan Allah davranışın da yaratıcısıdır ama onu gerçekleştiren insandır. Çalışmamızdaki çeşitli suçlardan hükümlü bulunan kişilerin hangi suçu ne zaman, ne şekilde işleyeceğini mutlak ilim sahibi olan Allah önceden bilmektedir. Allah'ın bilmesi hükümlülerin bu suçları işlemesinde herhangi bir zorlayıcılık olduğu anlamına gelmez.

¹⁸ Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, 30. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 108.

¹⁹ Metin Özdemir, *İslâm Düşüncesinde Kötülük Problemi* (İstanbul: Furkan Yayınları, 2001), 246.

²⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 4: 63.

²¹ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, 2. Baskı (Ankara: Vadi Yayınları, 2005), 54.

²² Ramazan Altıntaş, "Kelami Epistemolojide Akıl Değeri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001):113.

2.2. Fatalizm

Fatalizm (fatalism, yazgıcılık, kadercilik, cebriye) kelimesinin aslı, ezeli değişmez söz anlamına gelen "Fatum"dur. Yazgıcılık/fatalizm, yaşamda olup biten her şeyin önceden doğaüstü bir gücün istenciyle belirlendiği; önceden belirlenmiş olan alinyasınının değişmeyeceği inancıdır. Bu öğretiyi bireye özgürce seçme ve seçeneğini belirleme olanağı tanımaz. Bu anlayışa göre, önceden belirlenen düzenlemeye karşı tedbir almanın yararı yoktur.²³

Kadercilikte olayların akışı kadere bağlıdır ve biz bunları bilemeyiz. Kader, transendental ve bilinmez bir kuvvet tarafından yazılır. Kaderin temeli transendental olduğu için kader ile mucize bir ve aynı şeydir.²⁴

Fatalizm ile cebriyedeki kader anlayışı insana seçme özgürlüğü bırakmaz. Fatalizme göre eylemlerinde mecbur olan insanda irade özgürlüğü yoktur. Her şey önceden tespit edilmiştir ve insan tespit edilen bu eylemleri işlemeye mecburdur. İnsan zorunlu bir varlıktır. Zorunluluk ise bir şeyin olduğundan başka bir şey olamaması durumudur. Fatalist anlayışta sorumluluğu en yüce olana yükleme düşüncesi vardır. Fatalizme göre insan, seçimlerinden dolayı değil, Allah öyle belirlediği için olumsuz sonuçlarla karşılaşır. Özgürlük ve irade fatalist anlayışta bireyin bir özelliği değildir.

2.3. Özgür İrade

Özgürlük, "kişinin kendi kendisini belirlemesi, denetlemesi, yönlendirmesi ve düzenlemesi durumudur."²⁵ Eylemlerinde engellenmemiş veya zorlanmamış olan insan kendi seçimlerini özgürce uygulayabilir. Özgürlük, içerisinde seçmeyi barındırmaktadır.²⁶ İnsan özgürlüğünün en temel sebebi insanın sorumlu bir varlık olarak yaratılmasıdır. Kur'an'ı Kerim'de özgürlük meselesi, metafizik bir konu olarak değil, ahlaki bir konu olarak ele alınmıştır.²⁷

İrade insanın yapmak veya yapmamak imkânına sahip olduğu çeşitli davranış biçimlerinden birini bilinçli olarak seçmeye veya yapmaya karar verme yeteneğidir.²⁸ Allah tarafından yaratılan insan davranışlarında özgür bırakılmıştır. Sorumlu bir varlık olan insan sorumluluğu oranında özgürdür. Doğum, ölüm, cinsiyet, aile vb. gibi unsurlarda kişinin seçme özgürlüğü yoktur. İnsanın dünyaya gelişi kendi isteği dahilinde olmadığı gibi patolojik bir durum olan intihar dışındaki ölümünde de tercih hakkı bulunmamaktadır. Mutlak irade sahibi

²³ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an Açısından Fatalizm", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 1/1 (Haziran 2008): 88-89.

²⁴ Georges Gurvitch, *Sosyal Determinizmin Çeşitleri ve İnsan Hürlüğü Üzerine Altı Konferans*, trc. Nurettin Şazi Kösemihal (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1958), 10.

²⁵ Ahmet Cevizci, "Özgürlük", *Felsefe Sözlüğü*, 7. Baskı (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010), 1: 1234.

²⁶ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, 2. Baskı (Ankara: Vadi Yayınları, 2005), 19.

²⁷ Muhammed Draz, *Kuran Ahlakı*, trc. Emrullah Yüksel - Ünver Günay, 4. Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 3.

²⁸ Harun Kahveci, *Beş Faktör Beş Faktör Kişilik Özellikleri, Yardım Arama Davranışları ve Fatalistik Düşünce Arasındaki İlişkilerin Araştırılması* (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2001), 50.

Allah'tır. İnsanın iradesi Allah'ın iradesiyle sınırlandırılmıştır. Allah'ın iradesi karşısında insanın iradesinin hiçbir şey yapamayacağı ortadadır. İnsan Allah'ın iradesi karşısında yalnızca tedbir alabilir. Allah tarafından sınırları belirlenen alanda, kul yapmış olduğu seçimler sonucu kaderini yönlendirebilir.

İrademiz, varlığımız Allah'ın varlığı tarafından kuşatılmıştır. İnsanın iradesiyle kader arasında bir çelişki bulunmaz. Allah iyiyi veya kötüyü seçebilsin diye insana irade ve akıl vermiştir. Aynı zamanda insana yol göstermesi için peygamber ve kitap da göndermiştir. Kul yapmış olduğu seçimler sonucunda ya cezalandırılır ya da ödüllendirilir. İyiliği veya kötülüğü seçebilme kapasitesi insanın kaderidir. Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde insan kendisine sunulan seçenekleri özgür iradesiyle seçebilmekte ve kaderini kısmi bir şekilde yönlendirebilmektedir.

2.4. Suç

Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylem, davranış, tavır ve harekettir. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde her dönemde topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kabul edilen davranışlara kanun koyucular tarafından ceza yaptırımı uygulanmıştır.²⁹ Toplumlar arasındaki farklılıklar ve zamanla değişen değer yargılarından dolayı suç her zaman ve her toplumda aynı şey olarak tanımlanmamıştır.

Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'ne göre suç; "Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış" ve "yasalara aykırı davranış, cürüm" olarak açıklanmaktadır.³⁰ Suç çok boyutlu genel bir kavramdır. Suçun kriminolojik tanımı yanında hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerce de tanımı yapılmaktadır. Suçun kanunun ihlali söz konusu olduğu için hukuki, toplumsal düzenin bozulmasına neden olduğu için sosyolojik, bireysel bir davranış olmasından dolayı da psikolojik özelliği vardır. Suç toplumsal kontrolün yasa ve ceza çerçevesinde sağlanması açısından toplumsal yapı ve hukuk sistemi ile ilişkilidir.

Suç doğuştan kazanılmış bir davranış değildir. Birey sosyalizasyon sürecinde ailesi ve çevresinden suçlu davranışı öğrenir. Suç, içinde bulunulan zamana ve topluma göre tanımlanır. Suçların şekillenmesinde ise toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartları etkili olmuştur.³¹ Sosyal bir olgu olan suçu tek bir nedenle açıklamak eksik olur. Her sosyal olay gibi suçun nedenleri arasında çeşitli ve birbirleriyle bağlantılı faktörler vardır. Suç işleyen kişileri genetik ve kişilik özelliklerinin yanı sıra, sosyal ve çevre faktörlerinin etkisinin bir bileşeni olarak ele almak gerekir. Literatürde suç olgusunu çözümleyen çok sayıda teori vardır. Bu teorilerin çoğu bireyin suçu neden işlediği üzerine odaklanmıştır.³²

²⁹ Tülin Gülşen İçli, *Türkiye'de Suçlular* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), 7.

³⁰ Belgizar Özbek, *Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 15.

³¹ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, 8. Baskı (İstanbul: Beta Basın Yayınları, 1994), 72.

³² Zahir Kızmaz, *Cezaevi Müdahimleri İnatçı Suçlular* (Ankara: Orion Yayınları, 2006), 11.

Suç sayılan davranışların cezalandırılmasıyla toplumun hukuk ve ahlak ölçütleri korunmaya çalışılır. Toplumsal kontrol varolan düzeni korurken; sosyal kontrol mekanizmalarıyla bu denetim yapılmaktadır. Devlet, sosyal kontrol mekanizmalarından yaptırım gücü en fazla olan kurumdur.

Türk Ceza Kanunu'nun 2. Maddesinde "Kanunun açık olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemeyeceği" hükmü yer almaktadır. Bir fiilin yasal olarak suç sayılabilmesi için kanunda belirtilmesi gerekir. Yasalar insanların barış ve güven içerisinde birlikte yaşamaları için konmuştur. Kişinin suç işlemiş sayılabilmesi için suçlu davranışta bulunmuş olması gerekir.

2.4.1. Suçlu

Toplumda kabul görmüş yasalara aykırı davranışta bulunan kişilere suçlu denir. Hukuki ve ahlaki alanda kurallara uymayan toplumsal düzeni bozan kişi suçludur. Yavuzer'e göre suçlu bir bireyle, suçlu olmayan bir birey arasındaki en belirgin fark, suçlu olmayan bireyin suçluluk dürtülerini kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız faaliyetlere kendini yönlendirebilmesidir.³³ Her birey gibi suçlu da toplumun üyesidir. Suçlu, içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış olan kişidir.³⁴

Toplumda yaşayan herkes o toplumun norm ve değerlerine uymakla yükümlüdür. Toplumsal düzen, kurallara uyum ve kontrol mekanizmalarının denetimiyle sağlanır. Normlar yalnızca hukuk sisteminde olmaz, ahlaki alanda da normlar bulunur. İster hukuk normları ister örf, adet, gelenek, görenek, ahlak normları olsun bunlara uymayan her davranış normdan sapmış olarak kabul edilir. Toplumsal kontrolün yetersiz kalması sonucu sosyal normlardan sapmalar çoğalır. Suçlu davranış toplumun normlarından bir sapmadır, bu durum toplumsal düzenin bozulmasına neden olur.

Mahkûm kanunun suç saydığı fiili işleyen ve bunun sonucunda yaptırımla karşılaşmış olan toplumun sabıkalı bir üyesidir. Mahkûm birey suçlu davranıştan dolayı hüküm giyen kişidir. Doğuştan suçlu olarak dünyaya gelmeyen insan sürekli değişen ve gelişen bir canlıdır. Çevresiyle etkileşen ve çevresini etkileyen bireyin suç işlemesinin altında tek bir neden yatmamaktadır. Mahkûm aile, okul, arkadaş çevresinin bir yansımasıdır.

2.4.2. Suç Oluşumda Etkili Faktörler

Sosyal olay ve olguları tek bir nedenle açıklayamadığımız gibi suçlu davranışın arkasındaki nedenleri de çok boyutlu olarak ele almamız gerekir. Sosyal bir varlık olan insanın suçlu davranışının arkasındaki nedeni incelemek istediğimizde sahip olduğu aile, aldığı eğitim, kişilik özellikleri, arkadaş çevresi, ekonomik düzeyi gibi birçok hipotezi birlikte değerlendirmek gerekir.

Suç işlemek bazen anlık bir durum olabildiği gibi bazen de planlı bir eylemdir. Kıskançlık, öfke, hırs, baskılanamayan cinsellik güdüsü gibi bazı içgüdü ve duygu

³³ Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, 10. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 22.

³⁴ Dönmezer, *Kriminoloji*, 60.

durumları da suçlu davranışı tetikleyebilir. Bireyin kontrol yapısının zayıf olması suç işlemeyi kolaylaştırır.

Suçta neden olan faktörlerin en başında yaş gelir. Yaş ile suç arasındaki ilişkinin ters yönde olduğu varsayımı kriminolojide en sık kullanılan görüştür. Yaş arttıkça suç işleme oranı düşmektedir. Çocukluk döneminde davranışlar üzerinde aile, okul gibi kontrol mekanizmaları daha fazla denetim kurar. Çocuklar aile ve okulun denetimi altında olduğu için çok az suç işlemektedir. Gençler ise yaşlılardan daha fazla suç işlemektedir. Genellikle, 15 yaşın altında suçluluk miktarı en düşük seviyededir. 60 yaştan itibaren 15 yaşın altındakine yakın oranlar elde edilmektedir.³⁵

Tablo 2: Örneklemin Yaş Dağılımı

Yaş	n	%
18-25	32	28,1
26-40	51	44,7
41-60	27	23,7
60+	4	3,5
Toplam	114	100,0

Tablo 2’de çalışma yaptığımız 114 hükümlünün yaş dağılımı verilmiştir. Örneklemin 32’si (%28,1) “18-25” yaş, 51’i (%44,7) “26-40” yaş, 27’si (%23,7) “41-60” yaş, 4’ü (%3,5) “60 yaş ve üstü”ndedir. Yaşlı olarak ifade edilebilecek olan 60 yaş ve üstünde olan kişiler örneklem grubumuzda en az sayıdadır. Bu verilerden hareketle yaş ve suç arasında ters yönde bir ilişki olduğunu ifade edebiliriz. Yaşlılarda yaşın vermiş olduğu olgunluk düzeyinin suçlu davranışa yönelmeme durumunda etkin olabildiği öngörüsündeyiz.

Suçta neden olan faktörlerden bir diğeri de öğrenim düzeyidir. Okul, çocukları eğitirken disiplin altında da tutan bir kurumdur. Bu nedenle okuldan kaçan, okuldan atılan veya okulla ilişkisi kesilen bireyler, okula bağlı olarak gerçekleşen denetim mekanizmasının dışında kalmış olmaktadır.³⁶ Okul bireyler için öğretici ve disipline edici bir kurum olmak dışında sosyalleştirici bir etkiye de sahiptir. Victor Hugo “bir okul fazla yapın bir hapishane eksiltmiş olursunuz” derken eğitimin suçlu davranış önlemedeki önemini vurgulamıştır. İstatistiki veriler suçluların çoğunlukla ilkökul mezunu veya okuma yazma bilmeyen kişilerden oluştuğunu göstermektedir.

³⁵ Tülin İçli - Ashlan Ögün, “Sosyal Değişme Sürecinde Kadın Suçluluğu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 1998): 26.

³⁶ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, trc. Cemal Güzel (İstanbul: Ayraç Yayınevi, 2005), 213.

Tablo 3: Örneklemin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	n	%
Hiç okula gitmemiş	18	15,8
İlkokul mezunu	30	26,3
Ortaokul mezunu	30	26,3
Lise	31	27,2
Lisans	5	4,4
Yüksek lisans/doktora	-	-
Toplam	114	100

Tablo 3'te 114 hükümlünün eğitim düzeyi verilmiştir. Araştırmaya katılanların 18'i (%15,8) "hiç okula gitmemiş", 30'u (%26,3) "ilkokul mezunu", 30'u (%26,3) "ortaokul mezunu", 31'i (%27,2) "lise mezunu", 5'i (%4,4) "lisans mezunu" dur. Hükümlüler arasında yüksek lisans veya doktora yapan yoktur. Bu verilerden hareketle suç işleyen kişilerin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Hükümlülerin büyük çoğunluğu "hiç okula gitmemiş, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu" dur. Lisans mezunu olan hükümlü oranının diğerlerine göre oldukça az olması bize, eğitim durumu ve suç işlemenin ters yönde bir ilişkiye sahip olduğunu gösterdiğini ifade edebiliriz.

Suçta neden olan en önemli faktörlerden biri de ailedir. Bireyin suçluluk dürtülerini kontrol edebilmesi için sağlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçmesi gerekir. Toplumsallaşmanın ilk yaşandığı ve davranış kalıplarının öğrenildiği ilk yer ailedir. Aile toplumun değerlerini ve normlarını çocuğa öğretir. Anne babanın tutumu çocuklar üzerinde kalıcı etkiler bırakır. Suçlu davranışın oluşması açısından en önemli ve riskli dönem çocukluktur. Hiçbir sosyal olayın tek bir nedeni yoktur fakat suçluların sayısında artış günümüzde aile içi kötü ilişkiler, aile içi şiddet ve dağılmış ailelerin oranıyla birlikte paralel olarak artmaktadır. Ailelerin sosyal ve ekonomik yapısı çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynar.

Psikiyatr Dr. M. Scott Peck'e göre, insanın sağlıklı olarak yetişebilmesi için kendisini değerli hissedebilmesi şarttır ve bu kendini disipline sokmanında temel taşıdır. Bu duygu ise ana-baba sevgisinin doğrudan bir yansımasıdır.³⁷ İlgi ve sevgiden yoksun yetişen çocukların suça yönelmesi kolaylaşmaktadır.

Aile dışında içinde bulunduğumuz çevrenin suç oluşumunda etkisi fazladır. Arkadaş grubunun etkisi çoğu zaman aileden daha baskın olmaktadır. Arkadaş çevresi suç oluşumunun sosyal kaynaklarından biridir. Suçlu arkadaş grubuyla devam eden ilişkiler bireylerin suça sürüklenmesini kolaylaştırmaktadır. Özgüven sorunu yaşayan bireyler suçlu arkadaş grubunun içerisinde suç kültüründen

³⁷ Scott Peck, *Kötülüğün Psikolojisi*, trc. Göker Talay (İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2003), 20.

beslenmekte ve suç işleme konusunda cesaretlenmektedir. Suçlu arkadaş grupları suç işlemeyi rasyonalize ederek suçu meşrulaştırmakta ve pekiştirmektedir. Suçlu davranışta bulunmamak ve bir daha suç işlememek için suçlu arkadaş grubuyla olan ilişkinin bitirilmesi gerekir.

Tablo 4: Örneklemin Arkadaş Çevresinde Suçlu Olma Durumuna Göre Dağılımı

Arkadaş Çevresinde Suçlu Olma Durumu	n	%
Çok kişi	18	15,8
Birkaç kişi	47	41,2
Hiç kimse	49	43
Toplam	114	100

Tablo 4'te 114 hükümlünün arkadaş çevresinde suçlu birinin olup olmama durumu gösterilmiştir. Katılımcıların 49'u (%43) arkadaş çevresinde hiç suçlu olmadığını ifade etmiştir. Hükümlülerin 18'i (%15,8) "çok kişi", 47'si (%41,2) "birkaç kişi" arkadaş çevresinde suçlu kişilerin olduğunu ifade etmiştir. Tablo 4'te hükümlülerin %57'sinin arkadaş çevresinde de suçlu bulunmaktadır. Arkadaş grubunda suçluların olması suç oluşmasını pekiştiren etkenlerin başında gelir. Suçlu arkadaş çevresinde suç haklılandırma ve onaylanma şeklinde pekiştirilmektedir. Bu verilerden hareketle arkadaş çevresinde suçlu kişi olan bireylerin mahkûmiyet oranının daha yüksek olduğu ifade edebilir.

Ekonomik sorunlar yaşamın her alanını etkilediği gibi suç oranlarının artmasında da etkindir. Bireyi suça yönelten unsurların başında sosyo-ekonomik yetersizlik gelmektedir. Nüfus yoğunluğu, yaşam pahalılığı, gelirin düşük olması, sosyal statü gibi etkenler döngüsel olarak birbirini etkilemekte ve suç oluşumunu tetiklemektedir. "Ekonomik koşulların bozuk, ticari hayatın ölçsüz, üretimin ve tüketimin dengesiz, gelir dağılımın gayri âdil olduğu kâr getiren ve kazanç temin eden kaynakların âdilâne paylaşılmadığı toplumlarda sağlam bir ahlâki hayatın bulunmasına imkân yoktur. Çünkü iktisadi alandaki bozukluk, ahlâki çöküntüyü doğurur."³⁸

Tablo 5: Örneklemin Öznel Gelir Algısına Göre Dağılımı

Ekonomik Düzey	n	%
Düşük (1600 lira veya altı)	54	47,4
Ortanın Altı (1600-2500 lira)	36	31,6
Orta (2500-3500 lira)	14	12,3

³⁸ Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Haziran 2009): 15.

HÜKÜMLÜLERDE KADER VE KADERCİLİK

Ortanın Üstü (3500-4500 lira)	10	8,8
Üst (4500 lira ve üstü)	-	-
Toplam	114	100

Tablo 5'te 114 hükümlünün öznel gelir algısı verilmiştir. Çalışmamızın yapıldığı zamanda asgari ücret 1603 lira olduğundan ücret aralıkları 1600 lira üzerinden düzenlenmiştir. Örneklemin 54'ü (%47,4) "aylık geliri düşük (1600 lira veya altı)", 36'sı (%31,6) "ortanın altı (1600-2500 lira)", 14'ü (%12,3) "orta (2500-3500 lira)", 10'u (%8,8) "ortanın üstü (3500-4500 lira)" aylık gelir sahibidir. Aylık gelirinin "üst (4500 lira ve üstü)" olduğunu belirten katılımcı yoktur. Çalışmamızdaki hükümlülerin büyük bir çoğunluğu asgari ücret (1603 lira) veya asgari ücretin biraz üzerinde (1600-2500 lira) gelir elde etmektedir. Bu verilerden hareketle gelir durumu iyi olmayan bireylerin suç işleme oranının daha yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

Suçun oluşumunu etkileyen veya hızlandıran faktörlerden biri de alkol ve madde kullanımudur. Kriminolojik araştırmalarda da alkol ve madde kullanımı suçla bağlantılı olarak ele alınan değişkenler içerisinde yer almaktadır. Alkol veya madde kullanımı ister bilimsel ister teolojik olsun suça zemin hazırlayan nedenler arasında sayılır.

Tablo 6: Örneklemin Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanma Durumuna Göre Dağılımı

Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı	n	%
Sadece alkol	25	21,9
Sadece uyuşturucu	13	11,4
Hem alkol hem uyuşturucu	11	9,6
İkisini de kullanmama	65	57
Toplam	114	100

Tablo 6'da 114 hükümlünün suçu işlediğinde alkol veya uyuşturucu madde kullanıp kullanmama durumu verilmiştir. Hükümlülerin 25'inin (%21,9) "sadece alkol", 13'ünün (%11,4) "sadece uyuşturucu", 11'inin (%9,6) "hem alkol hem de uyuşturucu" kullandığı ortaya çıkmıştır. Hükümlülerin 65'i (%57) suç işlediğinde alkol ve uyuşturucu madde kullanmamıştır. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımının suç işlemeyi kolaylaştırıcı faktörlerden biri olduğu bilinmektedir. Alkol ve uyuşturucu maddeye erişimin kolay olması, alınan önlemlerin yeterli olmaması alkol ve uyuşturucu madde kullanımını engellemeyeceği öngörüsündeyiz.

2.4.3. Ceza

Ceza işlenen suça yönelik verilen bir karşılıktır. Ceza ile suçlunun yeniden suç işlemesine engel olmak, toplumu olası suçlara karşı korumak ve suçlunun kanunlara, değerlere saygılı bir birey olarak topluma yeniden kazandırılması amaçlanır. Tarihsel süreçte cezalandırma her zaman suç ile mücadele için en çok kullanılan yöntem olmuştur. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ceza politikaları genellikle bedene acı çektirme yönünde geliştirilmiştir. Bedene acı verme yoluyla adaletin sağlandığı düşünülmekteydi. Dayak, kırbaç, kısas, kölelik, idam vb. suçlara uygulanan bedeni işkencelerdir. XX. yüzyılla birlikte ceza infaz sistemi nitelik olarak transformasyon geçirmiştir.

Cezaevinin gelişimiyle birlikte suçlular kapatılarak cezalandırılmaya başlandı. Michel Foucault, 1992 yılında yayımlanan *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabında, adaletin cezalandırıcı yanının, önceleri bedene uygulandığını, gelişim sürecinde bedeninin yerini ruhun aldığını söylemekte, ancak bugün, cezalandırmanın, bir ruhu doğru yola döndürmekten çok, yaşanan dünyadan mahrum kılmak olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, suçlar ve kabahatler adı altında, hep yasa tarafından tasarlanmış hukuki nesnelere yargılanmaktadır. Ama aynı zamanda; tutkular, içgüdüler, anormallikler, sakatlıklar, uyumsuzluklar, çevre ve kalıtımın etkileri de yargılanmaktadır.³⁹

Günümüzde suçluların cezalandırılması modern öncesi dönemden farklıdır. Mevcut cezalandırma anlayışı kamu düzenini sağlamak ve kişinin yeniden suç işlemesini önlemek amacıyla tasarlanmıştır. Suçluların aile, eğitim, arkadaş ve ekonomik düzeylerine ilişkin veriler bütüncül bir yöntemle değerlendirilip, suça neden olan temel değişkenler üzerinden iyileştirme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Tablo 7: Örneklemin Ceza Alma Süresine Göre Dağılımı

Ceza Alma Süresi	n	%
1-12 ay	43	37,7
1-5 yıl	50	43,9
6-15 yıl	19	16,7
16-24 yıl	2	1,8
25 yıl +	-	-
Toplam	114	100

Tablo 7’de çalışma yaptığımız 114 hükümlünün işledikleri suçtan dolayı aldıkları ceza süreleri gösterilmiştir. Kategorik bir karşılaştırma yapmak için hükümlüler ceza süresi “1-12 ay, 1-5 yıl, 6-15 yıl, 6-24 yıl, 25 yıl ve üstü” olmak üzere 5 gruba ayrılmıştır. Hükümlülerin 43’ü (%37,7) “1-12 ay”, 50’si (%43,9) “1-5 yıl”, 19’u

³⁹ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, trc. Mehmet Ali Kılıçbay, 7. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi, 2017), 51.

(%16,7) “6-15 yıl”, 2’si (%1,8) “16-24 yıl” arası ceza almıştır. 25 yıl ve üstü ceza alan hükümlü örneklem grubumuzda yoktur. 1-5 yıl arası ceza alan hükümlüler örneklem grubumuzda en fazla orana sahiptir.

2.4.4. Ceza İnfaz Kurumları

Ceza infaz kurumları hükümlü ve tutuklu kişilerin ıslah edilip, cezaları süresince kapatıldıkları yerlerdir. Eskiden suçluların toplumdan soyutlandığı yerler olan ceza infaz kurumları günümüzde suçlunun değişim ve dönüşüm sürecine katkı sağlamak amacıyla eğitim programları geliştirmektedir.

Günümüzde cezaevleri mahkûmların yalnızca dört duvara kapatıldığı yerler değildir. Suçlular cezaevinde ıslah edici, sorumluluk duygusunu geliştiren programlara katılarak toplumsal düzen ve uyum için gerekli olan iyileştirici faaliyetlere katılarak yeniden sosyalleşmektedir. Hükümlü ve tutuklular ceza infaz kurumlarında maddi ve manevi alandaki iyileştirme programlarına katılım sağlayarak, hükümlü olarak geçirdikleri süreyi değerlendirmektedirler.

2005 yılında çıkarılan Denetimli Serbestlik Yasası hükümlünün ailesiyle bağlarını sürdürebilmesi ve dış dünyayla uyum sağlayabilmesi için cezasını sosyal hayat içerisinde çekmesine olanak sağlar. Denetimli Serbestlik mahkeme tarafından belirtilen şartlarda ve belirli zaman içerisinde, denetim planı dahilinde hükümlü veya şüphelinin ihtiyaç duyduğu programların sağlandığı toplum temelli bir uygulamadır.

Denetimli Serbestlik hükümlünün ıslahı ve toplumla bütünleşmesi için ihtiyaç duyduğu program ve hizmetleri içerir. Hükümlünün suç işlemesine neden olan davranışların düzeltilmesi ve tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, toplumun korunması amaçlanmaktadır. Hükümlünün ıslahı ve topluma yeniden uyum sağlamasını amaçlayan Denetimli Serbestlikte özgürlüğü tamamen kaldırmak yerine kısıtlama vardır. Hükümlünün toplum içinde gözetim ve denetim altında infazı denetimli serbestlik uygulamasıyla gerçekleşmektedir. Mahkûm bireyler denetimli serbestlik yasasından yararlanarak toplum içinde cezalarını çekmeye devam etmektedir. Denetimli serbestlik kapsamındaki hükümlüler belirlenmiş kurallara ve programa uymak zorundadır. Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı’ndan alınan verilere göre yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 2018 yılı Ağustos ayına kadar yaklaşık 3.500.000 kişinin takip ve denetimi yapılmıştır.

3. Kader Bilgisi ve Fatalizm Bulgularının Analizi

3.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Kader Bilgisi ve Fatalizm Ölçek Puanlarının Analizi

Tablo 8: Cinsiyete Göre Fatalizm ve Kader Bilgisi Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Fatalizm		Kader Bilgisi	
	n	Medyan(min-max)	n	Medyan(min-max)
Kadın	57	22(10-35)	57	5(0-8)
Erkek	57	20(10-32)	57	6(0-9)
p	0,068		0,026	

“Cinsiyet”e göre Fatalizm Ölçek puanlarının analizinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p=0,068$)(Tablo:8); Kader Bilgisi Ölçek puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=0,026$)(Tablo:8). Erkek hükümlülerin kader bilgisi ölçek puanları kadın hükümlülerin puanlarından yüksektir.

Kader bilgisinin erkeklerde daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda doğrulanmışken; fatalizmin kadınlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Hükümlülerin eğitim düzeyinin düşük olmasına ilaveten eğitim sistemimizde bulunan din eğitimi derslerinde kader konusunun detaylı bir şekilde işlenmemesi kişilerin kader konusunu genellikle aileden ve çevreden duydukları doğrultusunda şekillendirdiği öngörüsündeyiz. Kadınlara oranla erkeklerin kader konusunu aile ve çevre dışında Cuma namazına katılım sağlayanlar için Cuma namazı öncesi uzman bir din görevlisi tarafından hutbenin okunması, kader konusunun da zaman zaman hutbede yer alması erkeklerin kader bilgisi ölçek puanlarının kadın katılımcılardan daha yüksek çıkmasının nedeni olduğu öngörüsündeyiz.

Tablo 9: Fatalizm ve Kader Bilgisinin Sosyo-Demografik Değişkenlerle İlişkilerinin İncelenmesi

n=114	Fatalizm		Kader Bilgisi	
	r	p	r	p
Kadın=57				
Erkek=57				
Fatalizm	-	-	0,088	0,349
Kader Bilgisi	0,088	0,349	-	-
Yaş	0,076	0,423	-0,201	0,032
Eğitim	0,061	0,518	0,368	<0,001
Sosyo-Ekonomik Düzey	0,089	0,348	0,378	<0,001
Aile İçi İlişki Düzeyi	0,116	0,078	-0,016	0,865
Sosyal İlişki Düzeyi	-0,034	0,722	-0,162	0,086
Ceza Alma Süresi	0,112	0,234	-0,162	0,085

HÜKÜMLÜLERDE KADER VE KADERCİLİK

Hükümlü Süresi	Bulunma	0,059	0,536	-0,008	0,936
Bu Geldiğinden Memnuniyet	Dünyaya	-0,024	0,799	0,236	0,011
Ümit Düzeyi		0,036	0,700	0,253	0,007

İstatistiksel olarak karşılaştırıldığında Fatalizm Ölçek Puanları ve Kader Bilgisi Ölçek Puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,349$)(Tablo:9). Kader bilgisi yüksek olanların fatalizme eğilimi az veya yok, kader bilgisi düşük olanların fatalizme eğilimi olduğu ilk varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Katılımcılarımız halk arasında kader mahkûmu olarak nitelendirilse bile kadercilik anlayışının yok denecek kadar az olması kader bilgisiyle fatalizm arasında bir ilişki bulunamama nedeni olduğu öngörüsündeyiz.

Fatalizm Ölçek Puanlarının “yaş, eğitim, sosyo-ekonomik düzey, aile içi ilişki düzeyi, sosyal ilişki düzeyi, ceza alma süresi, hükümlü bulunma süresi, dünyaya gelmekten memnun olma düzeyi, gelecek hakkındaki ümit düzeyi” gibi sosyo-demografik değişkenlerle arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,423$; $p=0,518$; $p=0,348$; $p=0,078$; $p=0,722$; $p=0,234$; $p=0,536$; $p=0,799$; $p=0,700$)(Tablo:9). Yaşla birlikte yaşam deneyimi ve bilgi birikiminin artması öngörüsüyle oluşturduğumuz fatalizmin yaşın artması ile azalacağı varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Başından kötü bir olay geçen, eğitim düzeyi ve ekonomik imkanlarının yetersiz olduğu düşünülen kişilerde kaderciliğe vurgu daha fazla olabileceği öngörüsüyle oluşturduğumuz fatalizmin boşanmış ve eşi vefat etmiş kişilerde, okur-yazar olmayan, ilkokul, ortaokul mezunlarında, gelir düzeyi düşük olanlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Aile içi ve sosyal ilişkinin kötü olduğu hükümlülerde, ceza süresi fazla olanlarda fatalizmin daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Fatalizmin dünyaya gelmekten memnun olmayanlarda ve gelecek için ümitsiz olanlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir.

Hükümlülerin “eğitim, sosyo-ekonomik düzey, dünyaya gelmekten memnun olma düzeyi ve gelecek hakkındaki ümit düzeyi” değişkenleri ile Kader Bilgisi Ölçek puanları arasında aynı yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0,001$; $p<0,001$; $p=0,011$; $p=0,007$)(Tablo:9). Bilgi yetersizliğinden dolayı kader konusunun insanın yapmış olduğu her davranışta mecbur olduğu düşüncesi gibi yanlış algılanabildiği öngörüsüyle oluşturduğumuz kader bilgisinin eğitim düzeyi düşük kişilerde düşük; lise, lisans ve yüksek lisans/doktora eğitimi alanlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda doğrulanmıştır. Kader bilgisinin gelir düzeyi normal ve iyi olanlarda yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda doğrulanmıştır. Kader bilgisinin dünyaya gelmekten memnun olanlarda ve gelecek için ümitli olanlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda doğrulanmıştır. Hükümlülerin “yaş” ile Kader Bilgisi Ölçek puanları arasında ters yönde bir ilişki olduğu tespit

edilmiştir ($p=0,032$)(Tablo:9). Kader bilgisinin yaşla birlikte artacağı varsayımımız çalışmamızda doğrulanmamıştır. Günümüzde yaşlıların gençlere oranla eğitim düzeyinin daha düşük olabilmesinden dolayı, yaşla birlikte kader bilgisinin azaldığı öngörüsündeyiz.

Kader Bilgisi Ölçek puanları ile “aile içi ilişki düzeyi, sosyal ilişki düzeyi, ceza alma süresi, hükümlü bulunma süresi” değişkenleri arasında istatistiksel olarak karşılaştırılma yapıldığında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,865$; $p=0,086$; $p=0,085$; $p=0,936$)(Tablo:9). Kader bilgisinin aile içi ve sosyal ilişkinin iyi olduğu hükümlülerde daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir. Kader bilgisinin ceza süresi ve hükümlü olma süresi az olanlarda daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir.

Tablo 10: Şiddet Görme Durumuna Göre Fatalizm ve Kader Bilgisi Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Şiddet Görme Durumu	Fatalizm		Kader Bilgisi	
	n	Medyan(min-max)	n	Medyan(min-max)
Anne Şiddet Uyguladı(1)	11	19(13-30)	11	6(4-8)
Baba Şiddet Uyguladı(2)	18	21(13-28)	18	5(2-9)
Anne ve Baba Şiddet Uyguladı(3)	19	24(11-32)	19	6(0-8)
Anne ve Baba Şiddet Uygulamadı(4)	66	21(10-35)	66	5(0-9)
p	0,047		0,311	
İkili karşılaştırma				
1-2	0,465			
1-3	0,042			
1-4	0,651			
2-3	0,049			
2-4	0,674			
3-4	0,009			

“Şiddet Görme Durumu”na göre Fatalizm Ölçek Puanları’nın analizinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=0,047$)(Tablo:10). Fatalizm Ölçek puanlarının şiddet görme durumuna göre anlamlı farklılık göstermesinden dolayı anne-baba şiddetinin etkilerini değerlendirmek amacıyla ikili karşılaştırma yapılmıştır. İkili karşılaştırma sonucunda “anne babanın şiddet uygulamasıyla, annenin şiddet uygulaması”; “babanın şiddet uygulamasıyla, anne babanın şiddet

uygulaması”; “anne babanın birlikte şiddet uygulamasıyla, anne ve babanın şiddet uygulamaması” ikili karşılaştırmalar arası anlamlı farklılık bulunmuştur. Anne ve babanın birlikte şiddet uygulaması durumunda fatalizm eğiliminin diğerlerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Anne veya babasından şiddet gören hükümlülerde fatalizmin daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda doğrulanmıştır. Şiddet kim tarafından uygulanırsa uygulansın hiçbir gerekçesi yoktur. İnsan fizyolojisine ve psikolojisine kalıcı etkiler bırakan şiddet, kişide şiddet eğilimini artırdığı gibi acizliği de tetiklemektedir. Güçlü güçsüz ilişkisi olarak ortaya çıkan şiddet döngüsel olarak kişinin hayatının her alanını etkilemektedir.

“Şiddet Görme Durumu”na göre Kader Bilgisi Ölçek Puanları istatistiksel olarak karşılaştırıldığında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=0,311$)(Tablo:10). Kader bilgisinin ailesinden şiddet görmeyen hükümlülerde daha yüksek olduğu varsayımımız çalışmamızda desteklenmemiştir.

Sonuç

Zihinleri meşgul eden konulardan biri kaderdir. Hz. Peygamberin vefatından sonra siyasi ve sosyal olaylarda yaşanan gelişmeler sonucu kader konusu farklı bakış açılarıyla tartışılmıştır. Kader yalnız İslam düşünürleri değil farklı dinlere mensup kişiler tarafından da tarih boyunca açıklanmaya çalışılmıştır. Sözlükte ölçü, düzen, tayin ve tespit anlamlarına gelen kader insan davranışı söz konusu olduğunda yapılan eylemin sorumluluğunu üstlenme veya üstlenmeme noktasında farklı şekilde yorumlanmaktadır. Çalışmamızda dezavantajlı gruplardan biri olan hükümlülerin kadere ve kaderciliğe bakış açıları incelenmiştir.

Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde görüşme yapılan hükümlüler suç işleyerek yakalanıp yargılanan, belli bir süre cezaevinde kalıp cezasının geri kalanını da denetimli serbest olarak tamamlayan kişilerdir. Çalışmamızda Bursa Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’ndeki 114 hükümlünün sosyo-demografik yapıları çerçevesinde fatalizm eğilimleri ve kader bilgileri analiz edilmiştir. Araştırmamızda uygulamış olduğumuz ölçek ve anket sonuçlarını değerlendirmemiz gerekirse;

Çalışmamızda problem olarak belirlediğimiz faktörler hipotez ve alt hipotezlerle açıklanmıştır. Fatalistik düşünce kader bilgisinden bağımsız bir şekilde değerlendirilemeyeceği için istatistiksel olarak karşılaştırıldığında Fatalizm Ölçek Puanları ve Kader Bilgisi Ölçek Puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırmamızda sosyo-demografik değişkenlere göre fatalizm eğiliminin ve kader bilgisinin değişeceği öngörülmüştü. Hükümlülerin “yaş, eğitim, sosyo-ekonomik düzey, aile içi ilişki düzeyi, sosyal ilişki düzeyi, ceza alma süresi, hükümlü bulunma süresi, dünyaya gelmekten memnun olma durumu, gelecek hakkındaki ümit düzeyi” değişkenleri ile fatalizm arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hükümlülerin eğitim, sosyo-ekonomik düzey, dünyaya gelmekten memnun olma

ve gelecek hakkındaki ümit düzeyi ile kader bilgisi arasında aynı yönde, yaş ile kader bilgisi arasında ters yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

“Şiddet Görme Durumu”na göre Kader Bilgisi Ölçek Puanları istatistiksel olarak karşılaştırıldığında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Fatalizm Ölçek puanlarının şiddet görme durumuna göre anlamlı farklılık göstermesinden dolayı “anne babanın şiddet uygulamasıyla, annenin şiddet uygulaması”; “babanın şiddet uygulamasıyla, anne babanın şiddet uygulaması”; “anne babanın birlikte şiddet uygulamasıyla, anne ve babanın şiddet uygulamaması” ikili karşılaştırmalar arası anlamlı farklılık bulunmuştur. Anne ve babanın birlikte şiddet uygulaması durumunda fatalizm eğiliminin diğerlerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’ndeki hükümlülerin fatalizm eğilimleri şiddet görme durumuna göre artmaktadır.

Heterojen bir kitleyi barındıran Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde birçok suç türüyle karşılaşma imkânımız oldu. Suçu işleyenin amacı, işlenen suçun sonucu, toplum ve yasalar tarafından belirlenen niteliklere göre suçları tanımlamak mümkündür. Örneklem grubumuzda en çok uyuşturucu (%31,6), hırsızlık (%25,4) ve yaralama (%20,2) suçundan hüküm giyenler bulunmaktadır.

Hükümlülerin eğitim düzeyi birbirine yakın olmakla birlikte üniversite mezunu yok denecek kadar azdır. Katılımcılar genellikle ilkokul (%26,3) ve ortaokul (%26,3) mezunudur. Görüşme yaptığımız grup arasında hiç okuma yazma bilmeyen katılımcılar da vardır (%15,8). Hükümlüler düzenli bir eğitim almamışlardır. Eğitim düzeyi düşük olan bireylerin suç işleme oranının yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

Örneklem grubumuzdaki hükümlüler genellikle (%79) asgari ücret veya asgari ücretin biraz üzerinde gelir elde etmektedir. Gelir durumu iyi olmayan bireylerin suç işleme oranlarının yüksek olduğu ifade edilebilir. Yoksulluk suç üzerinden dolaylı veya doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır. Hükümlülerin ve eski hükümlülerin toplumdan dışlanmaması için istihdam edilmesi gerekir. Genellikle önyargı ve vasıfların yetersizliği nedeniyle hükümlüler istihdam edilmez. Çalışma hayatının gelir elde etmenin yanı sıra kişinin kendine saygı ve güven duygusunu da geliştirdiği bilinmektedir.

Alkol ve uyuşturucu madde kullanımı suç işlemeyi kolaylaştırdığı bilinmektedir. Uyuşturucu kullanımı her geçen gün artmaktadır. Örneklem grubumuzda da uyuşturucu madde kullanmadan dolayı ceza alan kişilerin oranı (%31,6) en fazladır. Uyuşturucu etkiye sahip madde kullanmak, imâl etmek veya ticaretini yapmak uygulamadaki farklılıklara rağmen birçok ülkede suçtur. İnsan sağlığına zarar verdiği ve suç işlemeyi kolaylaştırdığı için bizim ülkemizde de uyuşturucu kullanımı suç olarak sınıflandırılmaktadır. Çalışmamızdaki hükümlülerin yarısına yakını (%42,9) alkol veya uyuşturucu madde kullanmış halde suç işlediğini belirtmiştir.

Halk arasında kader mahkûmu olarak adlandırılan hükümlülerin kader bilgileri İslami anlamda yeterli seviyede olmamasına rağmen fatalizm eğilimleri yok

denecek kadar azdır. Kader üzerinde yeterince düşünülmeyen transendental bir konudur. Oysaki kader insanın hayatını tamamen kuşatabilmektedir. Eğitim sistemindeki din eğitiminin ders kapsamı içerisinde kader konusunun genişletilmesi bu konunun daha anlaşılır ve iyi bilinebilmesi insan hayatına katkı sağlayacaktır. Kaderin nasıl algılandığı olayları anlamlandırmada önemli etkenlerdendir. Kader inancı olumsuz durumlarla karşılaşıldığında Allah'tan ümit kesilmemesiyle psikolojik iyi olma hali kazandırır.

Görüşme yaptığımız hükümlüler işlemiş oldukları suçun bedelini ödemek ve topluma kazandırılmak için belli bir programdan geçmektedir. Mahkûmların topluma yeniden kazandırılması açısından denetimli serbestlik uygulamasının önemi yasal mekanizmalar tarafından da desteklenmektedir. Suçluyu topluma yeniden kazandırmak ve onu tekrardan suç işlemekten korumak amaçlanmaktadır. Denetimli Serbestlikteki hükümlülerin katılmaları gereken eğitim ve seminerler işlemiş oldukları suçun niteliğine göre programlanmaktadır. Hükümlülerin eğitim programı suç türlerine, psikolojik, sosyolojik ve eğitsel unsurları da göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Düzenli bir eğitim almak ve sürekli bir işe sahip olmak suç işlemeyi engelleyen dinamiklerdendir.

Suç işleyen bireyleri tek bir anla değil, zaman süreci içerisinde anlamaya çalışırsak suça neden olan birbiriyle bağlantılı psikolojik, sosyolojik, ahlaki birçok etkeni tespit edebiliriz. Yaşam pahalılığına rağmen yoksulluk, parçalanmış aileler, aile içi şiddetin her geçen gün artması, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması gibi suç işlemeye zemin hazırlayan nedenlerin giderilmesi yönünde geliştirilen politikalarla suç oranları minimize edilmiş bir topluma kavuşmamız mümkündür.

Suç ve suçlu davranışın önlenmesinde geçmişe oranla bir değişim ve dönüşüm yaşandığı ortadadır. Yalnız suçluyu cezalandırıp toplumdan soyutlamakla suçun önlenemeyeceği anlaşılmıştır. Suça yönelmeyi engelleyici önleyici tedbirler alınıp, suça karışan insanların da ıslahı ve sosyalleştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Islah söz konusu olduğunda sosyal bir olgu olan suç kavramı çok yönlü olarak ele alınmalıdır. İnsanların yapmış olduğu yanlış davranışların birçoğu bilgisizlik ve zayıflıktan kaynaklandığı bilinmektedir. Bir kişinin geçmişi ne olursa olsun, geleceği tertemizdir. Geleceğimiz Allah tarafından bilinmektedir. Bizim için belirsiz olan geleceğimizi, yaptığımız seçimler sonucu yönlendirme imkânına sahip olmamız büyük bir mükâfattır. Allah insana özgür iradesiyle seçim yapabilme imkânı verirken, özgür iradesini kullanabilmesi için akıl da vermiştir. İnsanın doğası yaratılış itibarıyla kötü değil iyi veya nötrdür. Olan, olmakta olan ve olacak olan her şey Allah'ın bilgisi dahilindedir. Toplumumuzda birçok şeyi kadere bağlama fikri suç işleyen kişilerin de kader mahkûmu olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Kader mahkûmu olarak adlandırılan çalışma yaptığımız örneklem grubumuzun kaderi önceden Allah tarafından bilinmektedir. Allah'ın önceden bilmesi hükümlülerin işlemiş oldukları suçları yapmaları için mecbur olduğu anlamına gelmez. Allah bildiği için hükümlüler suç işlememiştir; hükümlüler suç işleyeceği için Allah önceden bilmektedir. Herkes gibi hükümlülerde yapmış olduklarından sorumludur. Seçimlerimizin sorumluluğu

bize aittir. Her şeyi önceden bilmek Allah'ın davranışlarımızı programladığı anlamına gelmemektedir. Önceden programlanan varlıklar olmadığımız için Allah önümüze çeşitli imkânlar sunmuştur. İçsel ve dışsal doğamıza uygun yetenekler bize Allah tarafından verilmiştir. İyiyi ve kötüyü seçmek elimizde olduğu gibi yaptığımız seçimin sonucunu üstlenmekte kendi sorumluluğumuzdadır.

Kaynakça

- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*. İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992.
- Albayrak, Ahmet. *Gençlerde Dua Psikolojisi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2013.
- Altıntaş, Ramazan. "Kelami Epistemolojide Aklın Değeri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001): 97-129.
- Aydın, Ömer. *Kur'an Işığında Kader ve Özgürlük*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Batman, Elif. *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İnancının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008.
- Bayraktar, Fatma. *Dua-Kader İlişkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Cevizci, Ahmet. "Özgürlük". *Felsefe Sözlüğü*. 1:1234. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.
- Coşkun, Seyfullah. *Kader Anlayışının 15-18 Yaşlar Arasındaki Gençlerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi (Karabük Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2002.
- Dönmezer, Sulhi. *Kriminoloji*. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 1994.
- Draz, Muhammed. *Kuran Ahlakı*. Trc. Emrullah Yüksel - Ünver Günay. 4. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslamda Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*. Trc. Sıbğatullah Kaya. İstanbul: Harf Yayınları, 2004.
- Ertuğrul, İsmail Fenni. *Lûgatçe-i Felsefe*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. Trc. Mehmet Ali Kılıçbay. 7. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2017.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Trc. Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2005.
- Gurvitch, Georges. *Sosyal Determinizmin Çeşitleri ve İnsan Hürlüğü Üzerine Altı Konferans*. Trc. Nurettin Şazi Kösemihal. İstanbul, 1958.
- Gündüz, Şinasi. "Kader". *Din ve İnanç Sözlüğü*. 1:207. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- İçli, Tülin Gülşen. *Türkiye'de Suçlular*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.

- İçli, Tülin - Öğün, Aslıhan. "Sosyal Değişme Sürecinde Kadın Suçluluğu". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 1988): 17-32.
- Kahveci, Harun. *Yardım Arama Davranışları ile Fatalistik Düşünce ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2001.
- Kandemir, Yusuf. *Kader İnançının Psikoterapik Açından Fonksiyonu*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2006.
- Kartopu, Saffet. *Kaygının Kader Algıları ile İlişkisi/Kahramanmaraş Örneği*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2012.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an Açısından Fatalizm". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 1/1 (Haziran 2008): 87-107.
- Keskin, Halife. *İslam Düşüncesinde Kader ve Kaza*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Kılavuz, Saim. *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*. 30. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Kızmaz, Zahir. *Cezaevi Müdahimleri İnatçı Suçlular*. Ankara: Orion Yayınları, 2006.
- Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Haziran 2009): 1-26.
- Kutluay, Yaşar. *İslam ve Yahudi Mezhepleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1965.
- Öner, Necati. *İnsan Hürriyeti*. 2. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları, 2005.
- Özbek, Belgizar. *Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Özdemir, Metin. *İslâm Düşüncesinde Kötülük Problemi*. İstanbul: Furkan Yayınları, 2001.
- Peck, Scott. *Kötülüğün Psikolojisi*. Trc. Göker Talay. İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2003.
- Sabri, Mustafa. *İnsan ve Kader*. Trc. İsa Doğan. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1989.
- Taftazânî, Ebul Vefa. *Kelam İlminin Belli Başlı Meseleleri*. Trc. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1980.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmi*. İzmir: Damla Yayınevi, 1988.
- Tunç, Cihat. *Sistemik Kelam*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Uludağ, Süleyman. *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*. 6. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınevi, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kader". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 58-63. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk ve Suç*. 10. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.